ACTA Universitatis, Sectio Litterarum, Tom. XXII. *pp. 101–116*

CSATÓ ANITA

IDENTITÁSKÉRDÉSEK GRECSÓ KRISZTIÁN REGÉNYEIBEN KORTÁRS IRODALOM BEEMELÉSE AZ ETIKAOKTATÁSBA

Bevezetés

A diákok számára az irodalom imaginárius világa olyan alternatívákat kínálhat fel, melyekbe belehelyezkedve számtalan etikai kérdéssel, problémával is szembesülnek. A művek nem csak kérdéseket, problémákat vetnek fel, hanem a regények olvasása közben az olvasó végigjárhatja a megoldáshoz vezető különböző utakat, megismerkedhet különböző alternatívákkal. Szabadon mérlegelhet és dönthet, hogy elfogadja-e az adott regény által felkínált megoldást, formálhatja a művek hatására saját álláspontját.

Munkám során két olyan regényt választottam vizsgálatom tárgyául, melyek a középiskolások számára is fontos etikai kérdéseket is érintenek, mint például az egyén identitásának kialakulásának folyamata, az önismeret fejlődése, a család és a párkapcsolat, mint identitásunkat formáló tényező stb. Ezek a témák keresztül-kasul szövik Grecsó Krisztián regényeinek világát, legerősebben talán a 2011-ben megjelent *Mellettem elférsz*[1], valamint a 2014-ben napvilágot látott *Megyek utánad*[2] című regényeiben jelennek meg. Ezek a művek nem csak a visszatérő tematikájukkal alkotnak szoros egységet, hanem bizonyos szereplői, motívumai is visszaköszönnek újra és újra. Ezért is találtam őket megfelelő választásnak az együttes tárgyalásra.

Témaválasztásom másik oka a regények keletkezési idejében kereshető: mindenképpen kortárs regényekkel szerettem volna foglalkozni. Úgy gondolom, ezek azok az alkotások, melyek közvetlenül a diákok horizontjából nőnek ki, s szólítják meg őket. A fent említett két regényben a diákok nem csak számukra ismerős, őket érintő problémákkal találkozhatnak (pl. ki is vagyok én? merre tart az életem? hogyan határozzák meg felmenőim az identitásomat?), hanem ismerős időben, ismerős helyeken köszönnek rájuk ezek a kérdések: napjaink kis-nagyvárosaiban játszódnak a történetek. Ezáltal az időbeli közelség által a diákok számára az alkotások sokkal könnyebben befogadhatóvá válnak. Ezt tovább erősíti az aktuális nyelvhasználat. A művek saját korukból, saját nyelvükön szólnak hozzájuk, őket is foglalkoztató témákat felszínre hozva. Szintén fontos befolyásoló tényező volt a regények kiválasztásakor a tény,

1 Grecsó Krisztián, *Mellettem elférsz,* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2011.

2 Grecsó Krisztián, *Megyek utánad,* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2014.

hogy ezek az alkotások nem adnak a feltett kérdésekre egyértelmű, didaktikus válaszokat. Az olvasó a kérdésektől a válasz megtalálásáig végigjárja az utat a regények hőseivel, azonban azok meghagyják a szabad választást a befogadónak. Csupán alternatívákat, horizontokat nyitnak fel, melyek megkönnyíthetik a kérdésekre való válaszadást. Ezeknek a lehetőségeknek, horizontoknak a felnyitása fontos feladata az etikatanárnak is.

A fent említett két regényben felmerülő problémák, kérdések nem csak a középiskolai etikaoktatás fontos témái, hanem filozófiatörténeti, etikatörténeti háttérből kinövő felvetések is. Munkám során a vizsgálódások filozófiatörténeti hátterét Sören Kierkegaard *Vagy-vagy*[3] című átfogó munkájának *Az antik tragikum visszfénye a modern tragikumban* c. fejezete, valamint Kaposi Márton *Az egyéni rejtőzködés mint létállapot és mint életstratégia*[4] c. tanulmánya, továbbá Erich Fromm *Menekülés a szabadság elől*[5] c. műve gondolatainak segítségével vizsgálom, igyekszem alátámasztani filozófiatörténeti relevanciájukat.

Mindhárom gondolkodó részletesen foglalkozik említett műveiben az identitás kérdésével, az egyén és közösség viszonyával. Ezek olyan fontos témák, melyek az általam választott két regény alapkérdéseit is meghatározzák, valamint a gimnáziumi etikaoktatás számos témaköre is e probléma köré épül. Az identitás kérdéseit vizsgálva megkerülhetetlen a pszichológia beemelése munkámba, így olyan művekre is támaszkodom, melyek az identitás mibenlétét, alakulását vizsgálják (Susan Greenfield: *Identitás a XXI. században*[6], Pataki Ferenc*: Identitás, személyiség, társadalom*[7]).

Írásom utolsó szakaszában pedig bemutatom egy általam készített óraterv segítségével, hogyan is képzelem el a kortárs regények bevonását az etikaoktatásba a gyakorlatban. Munkám célja, hogy igazolja: az irodalmi alkotások beemelésével az etikaoktatásba a tanár és a diák is olyan segítséget kap munkája során, mely semmiképpen sem elhanyagolható.

Identitáskérdések és egyéni interpretációs lehetőségek soksága Grecsó Krisztián műveiben

Grecsó Krisztián azon kevés kortárs szerzők közé tartozik, akiknek a neve nem cseng ismeretlenül a középiskolás diákok számára sem. A diákok arra kérdésre,

3 *Az antik tragikum visszfénye a modern tragikumban*, in: Soren Kierkegaard: V*agy-vagy,* ford. Dani Tivadar, Osiris, Bp., 1994.

4 Kaposi Márton, *Az egyéni rejtőzködés mint létállapot és mint életstratégia,* Magyar Filozófiai Szemle, 2002/1-2. http://minerva.elte.hu/mfsz/MFSZ_0212/1KAPOSI0212.html Letöltés ideje: 2017. augusztus 7.

5 Erich Fromm, *Menekülés a szabadság elől,* ford. BÍRÓ Dávid, Napvilág Kiadó, Budapest, 2002.

6 Susan Greenfield, *Identitás a XXI. Században,* ford. GARAI Attila, HVG Könyvek, Budapest, 2009.

7 Pataki Ferenc, *Identitás, személyiség, társadalom,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

hogy ismerik-e/honnan ismerik Grecsó Krisztián nevét, általában a következő válaszokat adták: olvasták valamely regényét, olvasták írásait a *Nők Lapjá*ban, olvastak vele készült interjúkat különböző online portálokon. Hallottak a *Rájátszás* nevű formációról, melynek aktív tagja. Látták/hallottak táncművész testvérével közösen tartott irodalmi estjeikről. Hallottak megzenésített verseit. Láttak olyan színházi produkciót (pl. *Cigányok, A* Pál utcai fiúk stb.), amelyben valamilyen formában közreműködött a szerző.

A tanulók válaszai is tükrözik, hogy egy sokoldalú, sokszínű szerzőről van szó. Ebben a sokszínűségben mégis visszatérő, állandó témát képeznek szövegeiben az én megalkotásának, az identitás problémáinak a kérdései.

Lehet, hogy Grecsó pályájában látszólagos változást sugall a lírától a próza felé fordulás, azonban úgy gondolom, hogy művészetében csupán a műforma változott, a téma változatlan maradt. Már a *Vízjelek a honvágyról* c. kötet verseiben is fel-felbukkanó témát alkotnak az én és a környezet viszonyát, az én megalkotásának lehetőségeit érintő kérdések.

Prózájában ez a témakör a mikszáthi-móriczi hagyományt megőrizve, a falumitológia újrafogalmazásának segítségével bontakozik ki teljes egészében. A kritika a szerző egyik legnagyobb erősségének tartja narrációs technikáját: műveiben a narrátor személyes viszonya a történethez pontról pontra újrafogalmazódik, újraépül. Sok esetben az elbeszélő hangja egyes szám első személyben szólal meg, így nem csak a narráció épül újra, hanem maga a személyiség, a történtek tükrében fejlődő identitás is folyamatosan formálódik.

Nem csak a szerző művészi munkássága szerteágazó, hanem verseinek, prózai alkotásainak világa is sokrétű. Menyhért Anna nagyszabású tanulmányban foglalta össze a kilencvenes évek elején kibontakozó magyar költészet lehetséges modelljeit.[8] Grecsó munkásságának gazdagságát mutatja, hogy a Menyhért Anna által felállított „kánonba" nem csak a kilencvenes évek elején keletkezett lírai alkotásait tudjuk beilleszteni, hanem későbbi munkáit is – legyen az akár lírai, vagy akár prózai szöveg.

A Menyhért által felállított modell elsősorban téma alapján csoportosítja a költészetben jelenlévő különböző irányzatokat. Ez alapján három nagy vonulatot különböztet meg a kilencvenes évek magyar költészetében. Németh Zoltán a három irányt a következő címszavak segítségével foglalta össze röviden: 1. „népi – vallomásos – alanyi - küldetéses- patetikus" 2. „tárgyias – hermetikus – intellektuális – poetikus - jól formált" 3. „depoetizált – ironikus – önreflexiós – nyelvjátékos – intertextuális" irányzat.[9]

Az, hogy Grecsó műveit (legyenek azok akár lírai, akár prózai alkotások) be tudjuk illeszteni e kánon bármely pontjába, nem csak a szerző sokszínű alkotói munkáját tükrözi. A művek komplexitása tág értelmezéseknek ad helyet: a befogadó számára szabadság nyílik a sokszínűségben, hogy maga alkothassa

8 Németh Zoltán, *Kánonok határán (Jegyzetek Grecsó Krisztián szövegeiről),* Irodalmi Szemle. 2002. XLV. évfolyam. 10., 63-70.

9 Uő. 63.

meg értelmezési lehetőségeit. A sokszínűségben szabadság rejlik, melyben a befogadó nagyobb teret kap a saját értelmezések kiépítésére.

A szövegek több lehetséges értelmezésére, interpretációjára nem csak a tematikus gazdagság nyújt lehetőséget. Németh Zoltán *Kánonok határán* c. tanulmányában „rögzíthetetlenségek játékának" és „lehetőségének" nevezi Grecsó Krisztián alkotásait.

E rögzíthetetlenség egyik legszembetűnőbb megnyilvánulási formája a már általam is említett narráció. A narráció folytonos átrendeződése, átértékelődése állandó munkában tartja a befogadót, lehetőséget nyújtva számára saját interpretációjának alakítására, formálására. Németh felhívja rá a figyelmet, hogy a nyelvi struktúrák ügyes építése, önmagában még nem jelentene Grecsó művészetében forradalmi újítást, azonban alkotásaiban a narráció „lebegtetése" által a szerző olyan tereket nyit meg, melyek a megszokottnál nagyobb lehetőséget engednek a befogadó önálló értékítéletének: *„a nyelv figuratív ereje egyben a lehetséges értelmezői pozíciók tágasságának biztosítéka is. Grecsó Krisztián szövegei azonban mintha azt példáznák, hogy lehetséges olyan tágasság is, amely egymásnak gyökeresen ellentmondó értelemkonstrukcióknak biztosít lehetőséget."*[10]

Grecsó műveiben nem csak a témabeli sokszínűség és a narrációs bravúrok alapozzák meg az értelmezés szabadságát, hanem sokszor már maga a szerző címválasztása is.

Az olvasó primer kapcsolatba először a mű címével kerül. Akarva-akaratlanul is olvasói jóslatokba bocsátkozik már pusztán a cím hallatán is a befogadó. Németh Zoltán felhívja rá a figyelmet, hogy Grecsó legtöbb (szinte az összes) művére jellemző valamiféle elrejtettség, titokzatosság, felismerhetetlenség, bizonytalanság. *Angyalkacsinálás, Pletykaanyu, Mellettem elférsz, Megyek utánad.* Mindegyik cím kérdéseket vet fel az olvasóban, mégpedig azért, mert hiányt implikálnak: nem tudjuk, hogy pontosan miről van szó, vagy, hogy ki is az a „Pletykaanyu", ki vagy mi fér el mellettünk, ki után megyünk stb. Ez az implikált hiány teremti meg a lehetőséget már pusztán a cím kapcsán is a változatos olvasói interpretációra.

A címben megjelenő elrejtettség, titokzatosság a művek atmoszférájának szintjén teljesedik ki véleményem szerint. Grecsó műveinek hangulatát, érzelemvilágát két tényező határozza meg a legerőteljesebben: egyrészről a konkrét környezet, másrészről a lélekben zajlódó történések enigmatikussága.

Műveinek környezete sokszor ismerős az olvasó számára: a Tisza-part, a vidéki kis falu, a lakótelep, a főváros zsongása. A cselekmény egyik szála a művekben ezeken a tereken zajlik, ahol minden ismerős, kiismerhető, otthonos. A cselekmény mélyebb szála azonban ettől sokkal titokzatosabb, nehezebben felfejthető terepen, a szereplők lelkében játszódik. Ez titokzatos, elrejtett, nehezen megismerhető terület a befogadó számára. Ez a kettősség az Grecsó műveinek atmoszférájában véleményem szerint, ami megteremti az olvasó

10 Uő. 63.

számára a befogadás sokféle lehetőségének új pontját.

Ilyen keretek közt tér újra és újra vissza Grecsó művészetében az önértelmezés, az identitás kérdése. Ez a kérdés azonban nem csak az egyes szereplők egyéni kihívása, az olvasóé is. Szüntelenül visszatérő motívum az önértelmezéssel, az önismerettel kapcsolatban a szerző munkáiban a múlthoz való viszonyunk kérdése. A múlt az, ami igazán hangsúlyos művészetében, a múlt nem csak az önértelmezés, hanem a létértelmezés eszköze is Németh Zoltán szerint Grecsó művészetében. „Grecsó egyes szövegei mintha a múltból kifejtett egyes tárgyaknak és szavaknak a meghosszabbításai lennének, amelyek beleérnek, belelógnak szövegeibe, s ott különös szövevényt alkotnak az írás és az olvasás jelen idejében. Szétbogozhatatlan az írások által felidézett idő, azonosíthatatlan: a megállíthatatlan jelentésáradás elmossa a konkrét időszegmentumokat."[11]

Ezek a jelenbe csavarodó képek azok a múltból, melyek hozzátartoznak a befogadó jelenéhez is Grecsó szövegeinek interpretálásakor. A színes, széles térben, melyet a szerző megteremt az olvasó számára a témák gazdagságával, a narráció játékával, az atmoszféra kettősségével, újra és újra felbukkannak elemek a múltból, melyek arra késztetik az olvasót, hogy ne csak a regény világát építse fel önmagában, hanem saját valóságát, létezését, önmagát is újragondolja.

Megyek utánad – Önértelmezés a másik személy tükrében

Grecsó Krisztián 2014-ben megjelent *Megyek utánad* c. regénye olyan mű, mely több szempontból is beépíthető a középiskolák etikaóráiba. A regény szinte tálcán kínálja a beleélés lehetőségét a diákok számára: ismerős térbe és időbe csöppen az olvasó, a regény Magyarországon, az ország déli szegletén, a Viharsarokban játszódik. Konkrét történelmi ideje nem datált, azonban a szövegből egyértelműen kiderül, hogy a történet valamikor a rendszerváltás idején/a rendszerváltást követő időkben kezdődik, s húzódik egészen napjainkig. A történet intimitásával, látszólagos hétköznapi egyszerűségével könnyű olvasatot biztosít a fiatalabb generáció számára is akár.

Vonzó lehet a diákok számára maga a fő cselekményváz is: a főszereplő, Daru felnőtté válását követhetjük nyomon a könyv lapjain. A felnőtté válás meséje ez a regény: a történet elején megismerjük Darut, az általános iskolás kisfiút, s első szerelmét, Lilit. Végigkísérjük Darut az általános iskola utolsó évein, szemtanúi vagyunk a viszonzatlan szerelmek fájdalmának, az első csetlő-botló kamasz szerelemnek a gimnáziumi évek alatt. Átéljük vele a kedves elvesztésének fájdalmát, az egyetemista évek önfeledt szabadságát, a kapcsolatok bonyolódását, a felnőtt férfi házasságkötését. Végigkövetjük házassága elhidegülését, majd a teljes kiégést követő válását, s az azt követő talpra állást.

11 Uő. 68.

Nem csak a szerelmeit ismerjük meg, hanem a szerelmei tükrében ismerjük meg Darut, s ismeri meg ő is önmagát. Daru fejlődését a kapcsolatainak tükrében látjuk, minden egyes viszony formálja, árnyalja a saját magáról kialakított ideát – így a befogadóban körvonalazódó képet is.

Műfajáról tehát megállapíthatjuk, hogy fejlődésregény. Fejlődésregény, mely során a főhős fejlődése mindig a másik személy által felmutatott tükörben szemlélhető. Daru a regény lapjain sosincs egyedül, minden egyes fejezet egy új szerelem története, mindig kapcsolatban van valakivel, mindig a másik tükre által mutatja be a narrátor a főszereplőnket.

A személyiség fejlődésének, és a szerelmek „leltárának" latba vétele ez a regény. Ezt igazolja már a felépítése is. A mű nyolc nagy fejezetből épül fel, s már a fejezetcímek *(Lili jön, Eszter jön, Daru marad, Petra jön, Sára jön, Adél jön, Gréta jön, Juli van)* is jelzés értékűek. Jelzik egyfelől azt, hogy Daru sosincs igazán egyedül (kivéve a harmadik fejezet címe, ugyanakkor e fejezetben sem marad magára Daru), másfelől azt, hogy Daru körül a világ (s így maga Daru is) állandó változásban van (kivétel ez alól az utolsó, záró fejezet, mely címe valamiféle állandóságot, folytonosságot, nyugalmat sugall). A változás, s az ez által történő személyiségformálódás, alakulás azonban elsősorban nem az időben megy végbe, hanem a kapcsolatokban körvonalazódik.

A fejezetek általánosságban harminc-negyven oldal hosszúságúak, önálló novellaként is megállnák helyüket. Az egyes részeket azonban összeköti Daru személye, s a fiú folytonos küzdelmei. Nem csak a szerelemért küzd kezdetben a fiatal, majd a szép lassan felcseperedő Daru, hanem küzd saját környezetével, s önmagával is. Ahogy arra Reichert Gábor *„Ebből vagyok"*[12] c. tanulmányában is felhívja a figyelmet, nemcsak a szerelem a tétje ezeknek a küzdelmeknek, hanem Daru saját útjának, jövőjének, önmagának a megtalálása. S ezt a küzdelmet nemcsak önmagával, hanem a környezetével is megvívja a főhős.

Daru kénytelen szembenézni saját gyökereivel, családjának a múltjával, bármennyire is nehézkes és fájdalmas ez számára. Önmagának megtalálása és elfogadása nem lehetséges addig, míg nem képes szembenézni családja múltjával. A múlttal való szembenézés szinte már „örökségként" jelenik meg Grecsó hőseinek életében, egyfajta intertextuális motívumként tér vissza a szerző több művében. Ahogy a *Mellettem* elférsz név nélküli hősét, úgy Darut is problematikus viszony fűzi múltjához.

Nemcsak a múlt, hanem maga a konkrét környezet is problémák sorozatát veti Daru lába elé. A történet a Viharsarok eldugott kis falvaiban játszódik. Grecsó regényeiben a táj sosem csak egyfajta háttér, hanem önmagában is jelentése van. A település, ahol főhősünk felcseperedik, meghatározza ősei, valamint saját életét is. A család ragaszkodása a faluhoz, a telephez egyfajta láncként nehezedik Darura, negatív értékekkel ruházódik fel, ahogy a Viharsarok oly' gyakran Grecsó regényeiben. Ez a terület gyakran a röghöz kötöttség, az elfeledettség, a változtatni nem tudás szimbólumaként jelenik meg a történe-

12 Reichert Gábor, *Ebből vagyok*, Műút, 2014, 48. (74-75. o.)

tekben. Ezt hangsúlyozza a mindent tudó narrátor többszöri kiszólása, megjegyzése a vidékre vonatkozóan. Amikor a faluba látogat Tokióból Daru egyik diáktársa, a narrátor a következő megjegyzést fűzi a fiú megérkezéséhez: „Két hét múlva megállt a Körös-parton, kihúzott egy piros Marlborót a dobozból, várta, megtörténjék a csoda. Nem tudta, hogy a Viharsarokban nem történnek csodák. Hogy ott a csodavárás maga a csoda, a délibáb, hogy majd egyszer, majd valakinek jobb lesz, hogy van olyan, hogy jobb."[13]

Az egész regény hangulatát meghatározza a táj által sugallt atmoszféra, ami sokszor negatív, ugyanakkor minden emlék, minden családi szál ideköti a szereplőket, így keserédes, melankolikus hangulatot ad a műnek. A táj hangulata meghatározza a szereplők lelkületét, mindig erősíti az egyébként is hangsúlyos lélekrajzokat.

Ahogy cseperedik Daru, úgy tágul a tér is körülötte. Általános iskolás éveit még a Viharsarok névtelen kis falujában tölti, a gimnáziumot már a szomszédos kisvárosban kezdi. Ezt követik az egyetemi évek Szegeden, majd a fővárosba kerülés. Ahogy nő Daru, s fejlődik személyisége, úgy tágul a tér is körülötte. Egyre nyitottabb, szabadabb környezetbe kerül, elszakadva a falujától, ám személyisége ezzel párhuzamban nem csak egyre nyitottabb, szabadabb lesz, hanem egyre bonyolultabb, összetettebb is. Daru helyzetváltozásaiban Marjánovics Diána *Lili jön, Petra jön, Gréta jön*[14] c. tanulmányában a menekülés motívumát véli felfedezni. Véleményem szerint nem menekülésről, hanem fejlődésről, változásról beszélhetünk csupán Daru esetében.

Aki menekül, az hátrahagyni kívánja gondjait, problémáit. Daru szembenéz ezekkel, folyamatosan megoldást keres. Aki menekül, az nem feltétlenül szeretne visszatérni oda, ahonnan elindult. Daru visszatér. Már a Daru név is értelmezhető beszédes névként, ahogy ezt Reichert Gábor is hangsúlyozza, a már említett kritikájában, melyben Daru nevű főszereplőnket a Magyarországon is rendszeresen átvonuló vándormadarakhoz hasonlítja. Ahogy a darvak, úgy Daru is sodródik az élettel, de nem menekül az elől: „állandó követésként, a kezdeményezés terhét tartósan soha fel nem vállaló sodrásként írható le Daru (eddigi) életútja".[15]

Daru e folytonos sodrás, mozgás során fejlődik kapcsolatai által. Azonban ez a személyiségfejlődés veszteséggel is jár. Daru kiszakad környezetéből, hiába tér vissza szülőfalujába, minden idegen lesz számára: „Teker az anyja biciklijén az iskola felé, és a falu annyira más, hogy az meglepi. Ehhez a faluhoz nincs köze, ez nem az a világ, ahol ő a repedéseket is ismerte, tudta, hol lejt a járda, hol terem az édes bónamenta. Már nem ismeri az utcák titkait, nem tudja a házak neveit, melyiket ki lakja, csak teker egy délibábban, ami valamiért ijesztően otthonos."[16]

---

13 Grecsó Krisztián im. 179. oldal

14 Márjánovics Diána, *Lili jön, Petra jön, Gréta jön,* Jelenkor, 2014/10.

15 Reichert Gábor i.m. 75. o.

16 Grecsó Krisztián i.m. 259. o.

Ahogy már említettem, a környezet szoros viszonyban van a szereplők lélekrajzával. A környezet meghatározza a szereplők lelkületét. Ebből a sokszor nyomasztó, fojtogatóan leláncoló, ám mégis az otthon biztonságát nyújtó tájból nem tud sérülések nélkül kiszakadni főhősünk. A leválás a sokszor gyűlölt, ám legalább oly' sokszor szeretett környezetről átformálja főhősünket.

Megyek utánad – A modern hős sorsának kérdései

A környezetből való kiszakadás lehetséges következményeit nem csak irodalmi művek dolgozták fel, a filozófia fontos kérdését is jelenti a téma. Kierkegaard több mint kétszáz évvel ezelőtt olyan megállapításokra jutott a *Vagy-vagy*[17] egyik fejezetében, mely ma is aktuális lehet – jelen esetben Daru helyzetére vonatkoztatva is.

Kierkegaard *Vagy-vagy* c. művének az *Antik tragikum visszfénye a modern tragikumban* c. fejezete a modernitás drámaelméletét hasonlítja össze az antik görögök drámafelfogásával. Jelen esetben e tanulmány érdekes lehet számunkra, hiszen a Kierkegaard által megfestett modern ember képe, életének meséje kísértetiesen hasonlít Daru történetéhez.

Kierkegaard szerint a modern hős mindig individuális karakter, szubjektív lény, aki számára mindennél fontosabb önállósága. Gyökereit a múlthoz, ha tehetné, legszívesebben eltörölné, saját életét, sorsát nem tekinti az elődök története folytatásának. Önön végzetének kovácsa, cselekedetei következményeiért egyedül önmagát tekinti felelősnek, nincs szüksége a környezetre, éppen ezért ki is szakadt az őt támogató társadalmi kötelékekből (amit például megtestesíthetne a család). Kierkegaard hangsúlyozza, hogy a történelem során az egyén egyre inkább törekszik önállóságának érvényesítésére, saját szubjektív voltának hangsúlyozására. Míg az antik görögök mindig egységben, szubsztanciális meghatározásban gondolkodtak, addig a modern ember elvágni igyekszik kötelékeit. Az elvágott kötelékek következménye azonban nemcsak a főhősre szakadó szabadság, hanem a szabadsággal járó felelősség is. Erch Fromm már bemutatott gondolatait idézik fel újra Kierkegaard szavai az olvasóban, s újra felvetődik a kérdés: mihez tud kezdeni az egyedül maradt főhős szabadságával?

Kierkegaard keserű választ ad a kérdésre. Frommhoz hasonlóan a szabadság nála is teherként jelenik meg, a környezetéből kiszakadt hős szorongó figura lesz, állandó aggodalmak közt éli le életét. Szorong egyfelől múltja miatt, amit eltüntetni kíván, másfelől jövője miatt, amit egyes egyedül kíván alakítani, ám önmagában nem képes ezzel a teherrel megbirkózni. A harmonikus világkép (ami még megvolt a környezetükből ki nem szakadt antik görögöknél) darabjaira hullik, a modern ember világszemlélete melankolikus, kétségbeesést tükröző. A modern hős oly' mértékben kíván önállósodni, hogy nem veszi észre, hogy

17 Sören Kierkegaard, *Az antik tragikum visszfénye a modern tragikumban.* in: UŐ, Vagy – vagy, ford. DANI Tivadar, Osiris, Budapest, 1994.

közben teljes mértékben leszakad környezetéről, egyre messzebb sodródik társaitól, s végül saját világába záródik be. A modern hős önálló szubjektum, aki saját sorsa kovácsa kíván lenni, ám a kezében lévő szabadság vaskalapácsával olyan mértékű csapásokat mér környezetére, hogy közben mindent elpusztít maga körül. Kierkegaard szerint az ilyen hős képtelen megbirkózni a rá nehezedő szabadság súlyával, sorsa nem lehet más, mint a bukás.

Daru figurája sokban emlékeztethet minket a Kierkegaard által megfestett modern hős alakjára. Daru történetét Horváth Csaba[18] a „felnövés archetipikus történetének" nevezi. Az olvasó végigkíséri Darut az önállósodás útján. A cseperedő fiú egyre több önállóságot, szabadságot szerez, ahogy haladunk előre az időben. Igazi modern, individuális, szubjektív lénnyé cseperedik, aki a Kierkegaard által említett modern hőshöz hasonlóan küzd saját múltjával. Ez a küzdelem megtestesül a Daru és az apja közötti viszonyban is. A főhős folyamatosan próbálja másnak látnia önmagát, próbál elkülönülni saját gyökereitől. Nem csak az apa figurája jelenti a múlthoz való kapcsolódást. Legalább ilyen erős kötelékként jelenik meg a konkrét környezet, a Viharsarok névtelen kis települése is. Daru kritikusan, sokszor szinte kívülállóként tekint a környezetre: az ő sorsa nem lehet ugyanolyan, mint a település többi figurájáé. Ő más, ő kívül áll a „törvényszerűségeken", amik működnek a család génjeiben, a település földjében, ő saját sorsának kovácsa – akárcsak Kierkegaard modern hőse.

Saját sorsának alakítása tükröződik Daru korai kiszakadásában a családi környezetből, a település otthonos világából. Daru gimnáziumi éveit egy kisvárosban kezdi, ezután a tér folyamatosan tágul körülötte, s a történet végére a fővárosban találkozunk öntudatos, önálló hősünkkel. Daru sosincs egyedül, mégis magányos. Darut a szerelmei által ismerjük meg, önmagát azonban teljesen csak saját tükrén keresztül tudja megismerni. Daru ízig-vérig modern hős, aki magányos még akkor is, ha kapcsolatban van, aki csak saját maga által tud reflektálni önmagára. Ezt erősíti a Grecsó által alkalmazott narrációs technika is. A narráció hiába egyes szám harmadik személyben történik, ezt a távolságot megtöri az olykor a Daruként kiszóló narrátor: *„Daru én vagyok. Illetve voltam, húsz évvel ezelőtt. Ma már nem vagyok az."*[19] Daru szembesül tehát ifjúkori önmagával a történet lapjain.

Ez a folyamatos önszembesítés, önreflexió lehet az, ami segíthet a főhős számára abban, hogy elkerülje a Kierkegaard által megfestett modern ember életének tragikumát. A főhős a regény sorain folyamatosan szembesül önmagával, a szerelmek, a kedvesek által felmutatott tükörkép is a sajátja, önmagán átszűrve tudja csak szemlélni a mások által elé tárt képet is. Ezt tükrözheti a regény formája is: hiányoznak a konkrét dialógusok, a párbeszédek nem különülnek el, csupán dőlt betűvel vannak jelezve. Minden egybeolvad a történet-

18 Horváth Csaba, *Grecsó Krisztián: Megyek utánad.* Kortárs Online. http://www.kortarsonline.hu/archivum/2014/11/arch-grecso-krisztian-megyek-utanad.html Letöltés ideje: 2017. október 22.

19 Grecsó Krisztián im. 15.

ben, nem az a lényeg, hogy igazából ki szólalt meg a múltban, vagy szólal meg a jelenben, hanem az, ahogy az Daruban felépül. Bódi Katalin *Macsó pikareszk*[20] c. tanulmányában ezt a narrációs technikát „benne álló beszédmódnak" nevezi, ez által tud „végtelenül személyes" lenni Grecsó regénye, ugyanakkor eltávolított a befogadó felől, megteremtve a lehetőséget az egyéni interpretációra.

A *Megyek utánad* főhőséről tehát elmondhatjuk, hogy modern hős, végigjárja a Kierkegaard által is megrajzolt utat, a történet zárása azonban nyitott marad a főszereplő önreflexiójának köszönhetően. S pontosan ebben a folytonos önreflexióban, önszembesítésében rejlik a remény arra, hogy Daruból egy olyan modern hős váljon, aki képes élni szabadságával, s elbírja annak minden terhét majd a jövőben.

Daru olyan modern hős, akinek útja nem ismeretlen út már a középiskolás diákok számára sem. Éppen ezért is tartom jól beépíthetőnek a regényt az etikaoktatásba. A már említett könnyű belehelyezkedési lehetőségeken túl (a regény ismerős világa, tere és kora) maga a regény műfaja is alkalmassá teszi a középiskolai korosztály számára a történet feldolgozását.

Fejlődéstörténet, fejlődésregény a *Megyek utánad*. A fejlődés olyan különböző állomásai kerülnek hangsúlyos helyzetbe a regényben, amelyek a középiskolás korosztály számára is fontos kérdéseket vetnek fel. Daru a regény lapjain folyamatosan önképét alakítja, formálja. A 16-18 éves korosztály számára az énkép, az identitás kialakulása megkerülhetetlenül fontos téma. Sokan talán Daruhoz hasonlóan makacsul próbálják saját sorsukat formálni. Daru e sorsformálással kapcsolatban is olyan kérdéseket vet fel, ami szinte minden nagykamasz fejében egészen biztosan megfordul: milyen a viszonyom a múltamhoz, az őseimhez? Mennyiben határozza meg a környezetem a további életemet? A továbbtanulás, az egyetemválasztás közelsége is felveti a környezethez való viszony átértékelését, hiszen pontosan abban a korosztályban vannak a diákok, amikor olyan fontos döntések meghozatala előtt állnak, amik együtt járhatnak akár a környezetükből való kiszakadás lehetőségével is, ahogy azt Daru esetében is láthatjuk az egyetemi évei alatt.

Grecsó regénye nem ad didaktikus válaszokat ezekre a kérdésekre a diákok számára. Azonban folytonos önreflexióra ösztönözheti őket, amivel a kész válaszoknál is sokkal többet nyújthat a befogadók számára.

Mellettem elférsz – Az identitás alappilléreinek megingása

Grecsó Krisztián *Mellettem elférsz*[21] c. műve kronologikusan három évvel Daru története előtt jelent meg, az olvasóban mégis azt az érzést keltheti, mintha a *Megyek utánad* főszereplője életének folytatása lenne, felnőtt életét mutatná be. Ezért is tartom indokoltnak a két regény együttes tárgyalását ebben a sor-

20 Bódi Katalin, *Macsó Pikareszk,* Alföld, 2015/1., 106-109.

21 Grecsó Krisztián, *Mellettem elférsz,* Magvető Könyvkiadó. Budapest. 2011.

rendben. Igaz, hogy megváltozott, személyesebb lett a narráció (egyes szám első személyben szólal meg a történet mesélője), főhősünk neve pedig rejtve marad, a regény helyszíneinek keretei, valamint a fő téma – saját gyökereit kereső, identitása válságával küzdő főhős vívódásai – változatlan.

A történet középpontjában egy harminchárom éves, névtelen főhős áll (a mellékelt családfán csak *„én”* néven jeleníti meg önmagát), aki egyes szám első személyben meséli el saját és családja történetét. A megjelenő szubjektív elbeszélői hang megkönnyíti az olvasó belehelyezkedését a regény világába, még inkább megszólítottnak érzi magát általa a befogadó.

Már a regény első pár oldala után világossá válik az olvasó számára, hogy a főhős élete több területén is kudarcot vallott, a kudarc pedig – ahogy arra Török Zsuzsa *Identitás és tolerancia*[22] c. tanulmányában is felhívja a figyelmet – mindig az identitás megingásával, veszteségével is együtt jár.

Megingott a főhős viszonya múltjával, felmenőivel kapcsolatban („Egészséges akarok lenni, mert a múlt tele van halállal, és én érezni akarom, hogy bírom a halált. A családom, a régi idők emberei nem kezdenek ki. Hogyan viseljem el az emléküket másképp?”[23]). Változások által álltak? be munkahelyén, amiknek következtében idegennek, kívülállónak érezte magát („Mellébeszéltem: a munkámról, az új pozíciómról, mintha az lenne a baj. A helyemet keresem, ezt mondtam, és ez persze nem jelentett semmit,”[24]). A szülőfalujából, a telepről a fővárosba költözés is megingathatta a főhős identitását („A telepnek teste van, fáj neki, sajog. A telepet elhoztam magammal, a telep az én testem is,”[25]) – hiszen láttuk Daru esetében is, hogy milyen nagy hatással lehet az egyén identitásának alakulására a környezete változása. A válságot kirobbantó közvetlen ok pedig a főszereplő magánéletéhez köthető: kedvese, Helga elhagyta („Helga azt írta, meguntam a barátkozást, három pont, ne haragudjál, lett az Iván.”[26]).

A család, a munkahely, az otthon, a párkapcsolat – ezek azok a közvetlen összetevők, melyek a főszereplő identitásának alappilléreit jelenthették. Olyan identitás-komponensek inogtak meg szinte egyszerre a főhős életében, amik összeomlása miatt az élete nem folyhat tovább a megszokott medrében. Ha ezek az identitáselemek eltűnnek az egyén életéből, saját léte is megkérdőjeleződik, s könnyen belemerülhet egy olyan állapotba, ami hasonló veszélyekkel járhat, mint a Greenfield által emlegetett *„senki identitás”* fogalma.

Nem véletlen, hogy nem ismerjük még a főhős nevét sem. László Emese *De akarunk-e elférni?*[27] c. tanulmányában „jelentéktelen, ide-oda sodródó én elbeszélőnek” nevezi a regény névtelen főszereplőjét, narrátorát. S valóban, a

22 Török Zsuzsa, *Identitás és tolerancia - Grecsó Krisztián Mellettem elférsz* c. regényéről. http://www.irodalmijelen.hu/node/9174 Letöltés ideje: 2017. október 3.

23 Grecsó Krisztián, *Mellettem elférsz,* 7.

24 Uo. 8.

25 Uo. 17.

26 Uo. 16.

27 László Emese, *De akarunk-e elférni?,* Jelenkor, LIV. évfolyam. 7-8. szám.

főhős látszólag nemcsak jelentéktelen, hanem jelleme is (részben) rejtve marad előttünk, csupán sodródását látjuk a jelen és a múlt emlékei közt. Ez a „jelentéktelenség" és sodródás azonban nem lehet véletlen egy olyan karakternél, akinek élete szinte az összes központi területen megingott. Nem az elbeszélés gyengeségét tükrözi a „jelentéktelen" elbeszélő, épp ellenkezőleg: autentikussá, hitelessé teszi az identitásválsággal küzdő karaktert.

A főszereplő azonban nem csak ide-oda sodródik véleményem szerint, hanem küzd is saját identitásának tisztázásáért: „tisztába akarok jönni magammal"[28], „a helyemet keresem"[29], „ismerni akarom az állományt, mindent, ami rendelkezésemre áll: a szokásokat, a múltat, a lefutott köröket"[30].

A megoldást, az utat az önismeret helyrebillentése, az énkép tisztázása felé végül valóban a múlt megismerése jelenti. Nagymamája, Juszti mama régi naplóinak sorai közt találja meg a főszereplő a helyzetéből kivezető utat. Juszti mama naplójának lapjain olyan ellentmondásokra, családi titkokra bukkan, amik továbblendítik, s arra biztatják, hogy minél jobban megismerje saját családja sorsát. A történetet, melyből kiszakadt. A sorsot, melyet leválasztott önmagáról. A *Megyek utánad* Darujához hasonlóan, a névtelen főhős is igazi modern főszereplő, aki saját környezetéből kiszakadva ered újra családja, s saját maga múltja nyomába.

A napló soraiból több generáció története bontakozik ki. Megismerjük a szülők, nagyszülők, dédszülők történetét. A nagymama sorainak olvasása közben a regényben az idősíkok folyamatosan egymásba csúsznak, a múlt eseményei a jelenben nyernek értelmet azáltal, ahogy a főhős identitásába beépülnek. Ezt az idősíkok közötti játékot már a regény mottói is előrevetítik: *„Nincs bennem semmi a múltból" (Kassák Lajos), „[A] múlt az, ami jelenemet és jövőmet nagy részben meghatározza." (Ugyanő, 11 évvel később).*[31] Hasonlóképpen alakul a főhős gondolkodása is önmagáról, s kapcsolatáról múltjához, őseihez.

Az idősíkok egymásba mosódása, a család generációnak megismerése miatt a regényt műfajilag tarthatjuk családregénynek. Bíró Gergő a regényről írt recenziójában[32] identitásregénynek nevezi a művet. Úgy gondolom, hogy mindkét műfaji besorolás helyénvaló, sőt egymást erősítő fogalom a regénnyel kapcsolatban. Valóban családregény, annak tükrében, miszerint több generáció története bontakozik ki a könyv lapjain, hosszú időkre visszanyúlunk a történelem során. Azonban ez a családregény önmagában üres és értelmetlen lenne, a Juszti mama sorait olvasó főhős identitásában tud csak kibontakozni, felépülni és beépülni abba – így lényegében identitásregény, mely építkezik a családregény motívumaiból.

28 Grecsó Krisztián, *Mellettem elférsz,* 7.

29 Uo. 8.

30 Uo. 10.

31 Uo. 5.

32 Bíró Gergő, *Gercsó Krisztián: Mellettem elférsz,* Kortárs, 2012/10., 102-103.

A főhős identitása, megingott énképe nem tudna helyrebillenni valószínűleg a napló sorai nélkül. A család, a munkahely, az otthon, a párkapcsolat mind olyan alappillérek, melyek szorosan hozzátartoznak az egyén identitásához, énképéhez. Kérdéseik mind olyan problémaként jelentkezhetnek, melyek megoldása nehézségeket okozhat, ha öndefiniálásra sem képes az egyén. A főszereplő önmeghatározását a múltja, a családja gyökereinek felkutatása, és az azzal való szembenézés segíti elő. A múlt feldolgozása, és elfogadása lesz az a motívum a regényben, ami segíti a szereplőt, hogy ráébredjen: nem válhat egésszé/egészségessé identitása addig, míg nem szorít maga mellett helyet múltjának is.

Mellettem elférsz - A rejtőzködés által formálódó identitás

A főhős egészséges identitásának kiépüléséhez azonban hosszú út vezet. A nagymama naplójában való hosszú elmerülés egyfajta elszigetelődés, a társadalomból való kivonulás motívumaként is értelmezhető. Kaposi Márton *Az egyéni rejtőzködés mint létállapot és mint életstratégia* c. tanulmányában fejtegeti az identitás elrejtésének okait és következményeit.

Kaposi szerint a rejtőzködés egyik fő oka a személyes identitásban való elbizonytalanodás, megrendülés. Az egyéni életválságok tovább súlyosbíthatják a helyzetet. „Ráadásul nincsenek olyan közösségei, amelyekben bízhat, ezért az egyéni megoldások valamely nem szokványos útját választja. Ennyiben az egyéni rejtőzés – közvetve – a kis közösségek válságba kerülésére is utal. Az ilyen természetű válságot sokkal mélyebben éli át a modern kor embere, mint a régieké, hiszen egyrészt belsőleg lényegesen érzékenyebbé vált, (...), másrészt az átrendeződött társadalomban alig maradt más közössége az úgy-ahogy működő családon kívül, továbbá felértékelődött számára a tág értelemben felfogott privát szféra (család, barátok, munka, hobbi)”. [33]

Ahogy láttuk, a *Mellettem elférsz* főszereplőjének élete a „tág értelemben felfogott privát szférát” érintően szinte minden területen megkérdőjeleződött, válságba került. Kaposi szerint az egyén ebben a helyzetben jellemzően a rejtőzködéshez folyamodik (a regényben a naplókba merülés megjelenhet rejtőzködésként), s ennek segítségével próbál kikerülni válsághelyzetéből, identitászavarából. A Kaposi értelmében használt rejtőzködő ember tehát nem teljes egészben eltűnni kíván a társadalom szeme elől, csupán csak máshogy szeretne élni.

Nem csak a napló soraiban történő elmerülés jelentheti a rejtőzködést a főhős részéről. Kaposi szerint a rejtőzködő ember a következő taktikákhoz folyamodik annak érdekében, hogy helyzetét valamilyen mértékben meg

33 Kaposi Márton, *Az egyéni rejtőzködés mint létállapot és mint életstratégia,* Magyar Filozófiai Szemle. 2002/1-2. http://minerva.elte.hu/mfsz/MFSZ_0212/1KAPOSI0212.html Letöltés ideje: 2017. augusztus 7.

tudja változtatni: holléte/társadalmi helyzete megváltoztatása, kiléte megváltoztatása, mentalitása megváltoztatása. Ezek együttes módosítása két utat rajzolhat ki: az egyik a belső magatartás tényleges megváltoztatása (Kaposi szerint ez a szélhámosok, karrieristák és kalandorok útja), a másik a látszatot védő külső magatartás formálása (ők a „varázslók" Kaposi szerint). Véleményem szerint a *Mellettem elférsz* hőse az utóbbi kategóriába sorolható be, hiszen nem adja fel régi önmagát teljesen, sőt pontosan múltját kutatja, azonban története alakulása során mégis valamiféle változás, rejtőzködés figyelhető meg. Ezen átalakulás célja Kaposi szerint egyszerre az én megszilárdítása és elrejtése. Juszti mama naplói tökéletesen tükrözik ezt a kettősséget a regényben: egyszerre elrejtik az olvasó énjét, elmerül a naplók világában, kivonódik a konkrét jelenéből, másfelől pedig múltja, gyökerei megismerése által megszilárdítja identitását. A rejtőzködésben tehát nem az önmagáról való lemondás nyilvánul így meg, hanem az önmaga megmentésére való törekvés.

Ennek tükrében a regényben a rejtőzködés a személyiségfejlődés, az identitásmegszilárdítás eszközeként fogható fel. Kaposi ugyan hangsúlyozza, hogy a rejtőzködés mindig valamilyen mértékű személyiségdeformálódással jár, ugyanakkor a személyiségfejlődésnek is egy (ritka) eszköze lehet. „De a rejtőzködés még a legrosszabb esetekben is kaphatja azt a pozitív szerepet, hogy kifejezésre juttatja az individualitáshoz való ragaszkodást, az önazonosság megőrzésének igényét, az egyén önmagáról való le nem mondásának görcsös szándékát."[34] Főhősünk esetében ilyen eszköznek tekintem a naplót, s ezáltal a múlt mögé való rejtőzést: segítette az identitásválságból kimozdulni, identitását megszilárdítani a főhőst. Eszköz volt, mely motiválta, hogy szembenézzen saját önidegenségével.

A *Mellettem elférsz* hőse tipikus rejtőzködő hős, személyazonossága szinte ismeretlen (névtelen szereplő), elszemélytelenedett, meghatározhatatlan. A rejtőzködés, a múlt történéseinek felgöngyölítése azonban segítette identitása megszilárdítását. A regény zárásában újra megjelenik a remény, hogy egy olyan (poszt)modern hőssé válik főszereplőnk, aki képes élni szabadságával – ám a befejezés még így is nyitott marad.

A *Mellettem elférsz* lapjain az olvasó újra egy, a Daruhoz nagyon hasonló (poszt)modern hőssel találkozik. A főszereplő életének problémái látszólag még messze állnak a középiskolás korosztálytól, azonban úgy gondolom, hogy olyan fontos, akár etikaórán is tárgyalható kérdéseket is felvet a mű, amihez a korosztály már elég érett. Ilyen a család, a párkapcsolat hiányának, összeomlásának hatása az egyén identitására, vagy akár a munkahelyen elvárt szerep és a kialakult énkép összeegyeztetésének nehézségei. Az önmaga identitásával küzdő hős szerepe pedig egészen biztosan ismerős problémát jelent a diákok számára.

34 Uo.

A Mellettem elférsz c. regény feldolgozási lehetőségei etikaórán

A múlt, a múlttal való szembenézés olyan kihívást jelenthet, amivel nem csak a *Mellettem elférsz* c. regény névtelen főhősének kell szembenéznie, hanem bárki életében felmerülhet, s már a középiskolás korosztályt is érintő probléma lehet.

Ahogy azt láthattuk a regény értelmezése során is, a múlt nagyban hozzátartozik az egyén identitásához, befolyásolhatja, meghatározhatja azt. A múlttal való szembenézést, a múlt hatását identitásunkra olyan témának tartom, amit nem kerülhetünk ki a középiskolai etikaoktatás során. A kortárs irodalom, jelen esetben a *Mellettem elférsz* c. regény beemelése a témához megkönnyítheti a probléma feldolgozását a diákok számára.

A téma komplexitása és súlya miatt, valamint a regényben megjelenő világ miatt mindenféleképpen a gimnázium felsőbb éveseit tartom megfelelő célközönségnek a téma feldolgozásához. A tizenegyedik évfolyam 17-18 éves tanulóit elég érett befogadóknak vélem a kérdés érzékenységéhez. Ezenfelül évfolyamuk tantervébe is remekül beépíthető a téma, hiszen az „önismeret, önértékelés" ezen az évfolyamon megjelenő tananyag, amihez remekül kapcsolható mind az identitás értelmezése, mind Grecsó Krisztián regénye.

Az óra időkerete behatárolja a téma feldolgozhatóságát, így fontos meghatározni a problémakör fókuszait előzetesen a diákokkal. Lényeges, hogy a tanulók úgy érkezzenek a tanórára, hogy már olvasták a kiválasztott regényt, valamint megpróbáltak nagyobb hangsúlyt fektetni az előzetesen megbeszélt fontosabb pontokra. Ilyen fókuszpontokat jelenthet a regényben a főhős identitásának alappillérei, ezek válságba kerülése, és az út, melyet végigjár a megoldás megtalálásáig.

A téma felvezetéseként, ráhangolásként fontosnak tartom, hogy beszélgessünk a diákokkal röviden magáról a szerzőről. Ismerik-e, honnan ismerik, olvastak-e tőle már korábban? Azért vélem lényegesnek a rövid ismerkedést a szerzővel, mert ezáltal is közelebb kerülhet a diákokhoz maga a mű világa, a regényben megjelenő problémák – hiszen kortárs szerzőről beszélünk, aki ugyanabban a világban él, mint ők. Például az író honlapjára ellátogatva a diákok megtekinthetik „hivatalos" és „lényeges" biográfiáját[35]. A „lényeges" életrajz remekül mutatja a diákok számára, hogy mennyire ugyanabból a világból nő ki a szerző, s művei, melynek részesei ők maguk is.

A cím értelmezésével kapcsolatban ideális lehet egy asszociációs lánc végigjátszása. Az asszociációk során eljuthatunk a múlthoz való viszony témaköréhez is, mely az óra egyik fő fókuszát képzi. Fontos a múltat fókuszba helyezni, hiszen a főhős identitásának egyik alappillére. Ezen kívül lényeges összegezni a főszereplő identitásának több összetevőjét (család, munkahely, környezet stb.). Az identitást meghatározó tényezőket a diákok kiegészíthetik saját identitásukat meghatározó elemekkel is, ez is segíti az identitás fogalmának megfoghatóvá tételét, körvonalazását.

35 http://grecso.hu/bio Letöltés ideje: 2017. október 30.

Az identitás fogalma és komponensei után a regényre támaszkodva megvizsgálhatjuk, hogy mi történik az egyénnel, ha az identitását képző elemek meginognak. A mű világán keresztül a diákok végigjárhatnak egy utat, mely segítségével összegezhetik, hogy milyen megoldásokat kereshet az ember, ha szeretne kikerülni a válsághelyzetből. Természetesen saját, személyes példákkal is kiegészíthetik a diákok a lehetséges megoldásokat. Az óra eddigi menetét a frontális, tanári kérdések által irányított közös megbeszélés segítségével tudom a leghatékonyabban elképzelni, hiszen olyan témákat érintünk, melyekről a diákoknak megvan a saját (nemcsak a regény világa segítségével felépített) véleményük.

A regény világát a nagymama naplójának segítségével a múlt keresztül-kasul szövi, olyan komplex világot alkotva, aminek kibontásához a negyvenöt perces tanóra keretei nem biztosítanak elegendő időt. Ezért a múlt és a jelen viszonyának ábrázolásához a regény mottóit hívnám segítségül. A diákok páros munka során érvelnének a mottók mellett és ellen. Az érvelés során nem csak retorikai készségeiket fejleszthetik a diákok, hanem saját, múlthoz való viszonyukat is át tudják gondolni.

Az érvelések során a mottókból kiindulva valószínűleg felszínre fog kerülni, hogy a múlt milyen mértékben képes meghatározni az egyén jelenét, személyiségét, identitását. Ezt a regény főszereplőjének életén, valamint a múlt tükrét elé tartó Juszti mama életén is nyomon követhették a diákok a mű olvasása során. Ennek felelevenítése, összegzése céljából a szereplők jellemzését segítő szövegrészletekkel kellene a diákoknak bemutatnia azt, hogyan jelenik meg a szereplők életében a múlt, hogyan határozza meg identitásukat.

Az óra zárásaként a diákok véleményére lennék kíváncsi: hogy tetszett neki a mű, közelállónak érezték-e saját életükhöz? Otthoni feladatként egy házi dolgozat elkészítését kérném a diákoktól, melyben kifejthetik részletesebben hogy tetszett nekik a mű, mely problémáival tudtak azonosulni.